

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-71>

УДК 338.43:631.1:330.15

АНДРОЩУК Ілона

Центральноукраїнський національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2232-8061>e-mail: androshchukio@kntu.kr.ua

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У статті здійснено комплексний аналіз глобальних детермінант продовольчої безпеки в умовах сучасних викликів. Розкрито сутність і структуру ключових чинників, які формують світову продовольчу стабільність - економічних, політичних, демографічних, екологічних та технологічних. Визначено, що глобальна продовольча безпека все більше залежить від поєднаного впливу воєнних конфліктів, кліматичних змін, порушення логістичних ланцюгів, енергетичної нестабільності та нерівномірності соціально-економічного розвитку країн. Особливу увагу приділено впливу російсько-української війни на функціонування аграрних ринків і глобальні ланцюги постачання продовольства. Підкреслено значення демографічних процесів, урбанізації та старіння населення у трансформації моделей споживання. Доведено необхідність формування нових підходів до забезпечення продовольчої безпеки, що враховують комплексність глобальних ризиків і стратегічну взаємозалежність держав. Результати дослідження можуть бути використані для розроблення міжнародних і національних політик у сфері продовольчої безпеки та сталого розвитку.

Ключові слова: продовольча безпека, глобальні детермінанти, геополітичні ризики, демографічні трансформації, кліматичні зміни, війна, сталий розвиток.

ANDROSHCHUK Ilona

Central Ukrainian National Technical

COMPREHENSIVE ANALYSIS OF GLOBAL DETERMINANTS OF FOOD SECURITY IN THE CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES

The article presents a comprehensive analysis of the global determinants of food security under the contemporary challenges of the world economic environment. The essence, content, and interrelation of key factors shaping global food stability are revealed, including economic, political, demographic, ecological, technological, and social dimensions. It has been established that, in modern conditions, food security results from the combined effects of multidirectional processes - from military conflicts and climate disasters to structural shifts in global trade, the digitalization of the agricultural sector, and changing consumption models.

Special attention is paid to the impact of the Russia-Ukraine war on the functioning of agricultural markets, the disruption of food and energy supply chains, and the resulting rise in prices, food shortages in certain regions, and increased global inequality. The study also explores the relationship between demographic transformations, urbanization, population aging, and the evolution of dietary models, which directly influence demand, nutritional structure, and food accessibility levels.

It has been proven that modern food security risks are systemic in nature and require the formation of an integrated international strategy based on the principles of sustainable development, technological innovation, ecological balance, and social justice. Conceptual approaches are proposed to enhance the efficiency of the global food security system through improved monitoring mechanisms, international coordination, and the advancement of green technologies. The findings of this study can be applied to the development of strategic solutions for strengthening food security, adapting national economies to global risks, and ensuring long-term food resilience.

The research emphasizes the importance of strengthening international cooperation and improving the mechanisms of global food governance to ensure equitable access to resources. It also highlights the necessity of integrating innovative technologies and digital platforms into agri-food systems to enhance their adaptability, transparency, and sustainability in the face of global uncertainty.

Keywords: food security, global determinants, geopolitical risks, demographic transformations, climate change, war, sustainable development, food resilience.

Стаття надійшла до редакції / Received 22.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 20.09.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобалізації проблема забезпечення продовольчої безпеки набула особливої актуальності. Згідно з аналітичними оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), проблема недостатнього харчування залишається критичною для значної частини світового населення. Зокрема, майже 800 мільйонів осіб не мають сталого доступу до достатньої кількості продуктів харчування, тоді як понад 2 мільярди стикаються з дефіцитом життєво необхідних мікроелементів. Водночас, приблизно 60% населення країн із низьким рівнем доходів перебувають у стані продовольчої небезпеки, що свідчить про системну вразливість їхніх продовольчих систем.

У цьому контексті продовольча безпека постає не лише як соціально-економічна, а й як геополітична та екологічна категорія, тісно пов'язана з глобальними процесами зміни клімату, демографічними трансформаціями, зростанням урбанізації, нестабільністю світових ринків продовольства та енергоресурсів.

Сучасні виклики, такі як воєнні конфлікти, пандемії, порушення ланцюгів постачання та економічна поляризація, формують нові ризики для забезпечення доступності, стабільності та якості продовольства у світі.

Відтак, дослідження глобальних детермінантів продовольчої безпеки є важливим науковим завданням, спрямованим на виявлення системних факторів, що впливають на стійкість продовольчих систем у світовому масштабі. Практичне значення такого аналізу полягає у формуванні науково обґрунтованих рекомендацій для державної політики, міжнародного співробітництва та стратегічного планування у сфері продовольчої безпеки, що має ключове значення для досягнення Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній науковій літературі значна увага приділяється аналізу глобальних детермінантів продовольчої безпеки, що формуються під впливом політичних, економічних, екологічних і соціальних чинників.

М. Барановський підкреслює, що структура детермінантів продовольчої безпеки постійно трансформується під впливом науково-технічного прогресу, інновацій у виробництві та зміни якості людського капіталу. У дослідженні М. Бехнасі та М. Ель Хайба [1] наголошено на зростанні ролі конфліктно зумовлених чинників у дестабілізації світових аграрних ринків, зокрема через воєнні події в Україні, що спричинили дефіцит зернових і підвищення цін на продовольство. Т. Бен Хассен і Х. Ель Білалі [2] аналізують вплив російсько-української війни на глобальний дефіцит зернових культур, підкреслюючи її взаємозв'язок із кліматичними змінами та післяпандемічними порушеннями ланцюгів постачання. В. Кузьома [10] акцентує увагу на глибокій регіональній нерівності у забезпеченні продовольчої безпеки, вказуючи, що економічний добробут населення є визначальним чинником доступу до якісних харчових ресурсів. Р. Мудрак та співавтори [11] розглядають продовольчу безпеку як інтегральну категорію, що поєднує економічну, політичну, соціальну й екологічну складові глобальної безпеки, підкреслюючи необхідність комплексного підходу до її забезпечення.

Таким чином, сучасні дослідження демонструють зростаючу багатовимірність проблеми продовольчої безпеки, де взаємодіють геополітичні, економічні, демографічні та екологічні фактори, що потребує міждисциплінарного аналізу та глобальної координації політики сталого розвитку.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Попри значну кількість наукових досліджень, спрямованих на вивчення продовольчої безпеки, низка аспектів цієї проблеми залишається недостатньо розкритою. Зокрема, потребує подальшого розвитку системний підхід до оцінювання впливу глобальних детермінантів, які одночасно формують економічні, екологічні та соціальні ризики. Недостатньо опрацьованими залишаються механізми адаптації продовольчих систем до поєданого впливу воєнних конфліктів, зміни клімату, міграційних процесів і цифрової трансформації аграрного сектору.

Окремої уваги потребує проблема асиметрії між рівнями розвитку країн, адже наявна глобальна нерівність у доступі до ресурсів, технологій і продовольства посилює уразливість держав із низьким рівнем доходів. Недостатньо дослідженим є також вплив нестабільності світових ринків продовольства та зміни моделей споживання під впливом урбанізації й соціокультурних трансформацій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є здійснення комплексного аналізу глобальних детермінантів продовольчої безпеки в умовах сучасних викликів та визначення їхнього впливу на стабільність світових продовольчих систем.

Для досягнення мети передбачено вирішення таких завдань: проаналізувати основні тенденції та виклики глобальної продовольчої безпеки; уточнити зміст поняття «глобальні детермінанти продовольчої безпеки»; визначити ключові економічні, політичні, демографічні та екологічні чинники, що формують сучасні загрози; оцінити вплив воєнних конфліктів, зокрема російсько-української війни, на глобальні продовольчі ланцюги; обґрунтувати взаємозв'язок між економічною, соціальною та екологічною безпекою як складовими глобальної продовольчої стабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Детермінанти глобальної продовольчої безпеки становлять собою складну сукупність взаємопов'язаних чинників, які визначають рівень виробництва, доступу, споживання та втрат продовольства. Порушення будь-якого з цих компонентів може спричинити нестачу харчів, недоїдання або голод, що, у свою чергу, негативно позначається на здоров'ї людей, темпах розвитку та рівні соціального добробуту населення [6, С. 240].

Варто відзначити підхід М. Барановського, який зазначає, що значущість окремих чинників, які впливають на забезпечення продовольчої безпеки, не є сталою і зазнає трансформацій відповідно до еволюції суспільних процесів [9]. Погоджуємось, що на сучасному етапі домінуючу роль у формуванні системи продовольчої безпеки починають відігравати ті детермінанти, які відповідають актуальним напрямам

соціально-економічного розвитку та загальноцивілізаційним зрушенням. Йдеться, передусім, про інтенсивне впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення якості людського капіталу, активізацію економічної динаміки, а також структурну інноваційність у сфері виробництва продовольства. Ці тенденції свідчать про поступовий відхід від традиційних уявлень про визначальну роль виключно матеріальних і трудових ресурсів як основних виробничих факторів.

Суттєвими чинниками, які поглиблюють геополітичну нестабільність, виступають глобальні економічні кризи, фінансова нестабільність, ескалація торговельних війн і застосування односторонніх економічних санкцій. Не менш важливими в цьому контексті виступають міграційні кризи, спричинені масовими переміщеннями біженців та трудових мігрантів унаслідок воєн і соціально-політичної нестабільності. Окрему групу ризиків формують енергетичні конфлікти, що пов'язані з боротьбою за доступ до ресурсів та контроль над стратегічною інфраструктурою.

Погоджуємось з думкою дослідників, що геополітична турбулентність справляє глибокий деструктивний вплив на глобальні політичні, економічні та безпекові процеси. Вона генерує складні виклики для держав, міжурядових інституцій та системи міжнародного права, ускладнюючи процеси врегулювання конфліктів, підтримання миру й стабільності. Також варто відмітити, що ці процеси мають безпосередній вплив на стан світової продовольчої безпеки, підриваючи ефективність глобальних ланцюгів постачання, знижуючи доступ до харчових ресурсів і поглиблюючи соціально-економічну вразливість окремих регіонів.

З урахуванням зазначених обставин, сучасна наукова література все більше зосереджується на аналізі глобальних детермінантів продовольчої безпеки, пов'язаних із загостренням міжнародних воєнно-політичних конфліктів. Особливу увагу дослідників привертає вплив повномасштабної російсько-української війни, що триває з лютого 2022 року, на глобальні продовольчі ланцюги. У наукових колах різних країн здійснюються спроби оцінити потенційні ризики та довгострокові наслідки цього конфлікту для країн Африки й Середньої Азії, які традиційно мають високий рівень залежності від імпорту аграрної продукції з європейського регіону.

Затяжний характер конфлікту та порушення логістичних ланцюгів, зокрема через блокування українських морських портів і пошкодження експортної інфраструктури, спричинили затримки у виконанні міжнародних контрактів. Це, у свою чергу, посилює невизначеність серед учасників ринку, формуючи сприятливі умови для виникнення спекулятивного поведінки та додаткового тиску на ціни.

Також слід враховувати стратегічні наслідки окупації частини сільськогосподарських угідь України, мінування територій, а також дію економічних санкцій, накладених на російську федерацію. Всі ці чинники мають пролонгований вплив на глобальну аграрну кон'юнктуру, обмежуючи доступ до ресурсів виробництва й ускладнюючи процеси прогнозування. У довгостроковій перспективі, особливо в умовах демографічного зростання в Індії та низці країн Африканського континенту, це може загрожувати поглибленням дефіциту продовольства на світових ринках та зростанням соціально-економічної нестабільності.

Заслугує на увагу дослідження Т. Бен Хассена та Х. Ель Білалі [2], які виокремлюють дефіцит зернових культур як детермінант погіршення глобальної продовольчої безпеки в сучасних умовах. Науковці зазначають, що це спричинено як масштабною збройною агресією Росії проти України, так і зниженням врожайності внаслідок несприятливих кліматичних умов. Цій проблемі присвячено дослідження які обґрунтовують, що російсько-українська війна між двома провідними аграрними державами (які до початку повномасштабного конфлікту забезпечували близько 19% світових поставок ячменю, 14% пшениці, 4% кукурудзи та понад 52% світового експорту соняшникової олії) суттєво порушила стабільність глобального зернового ринку.

Зазначені автори наголошують, що деструктивний ефект конфлікту посилюється на тлі післяпандемічної нестабільності, коли продовольчі ланцюги постачання вже були ослаблені через наслідки COVID-19, а ціни на продукти харчування - підвищені. Погоджуємось, що продовження війни створює додаткові загрози для продовольчої безпеки країн Африки та Азії, зокрема через блокування українських портів, що фізично обмежує можливості експорту зернових, а також через суттєве подорожчання страхування морських перевезень у Чорноморському регіоні. Останнє безпосередньо впливає на зростання транспортних витрат, що, у свою чергу, відображається на кінцевій вартості імпортованого продовольства.

Крім цього, воєнні дії спричинили зростання цін не лише на продовольство, але й на мінеральні добрива, які використовуються для вирощування зернових у країнах за межами Російської Федерації. Таким чином, війна в Україні стала не лише регіональним конфліктом, а й системним викликом для глобальної продовольчої безпеки, адже її наслідки відчутні як на аграрних ринках, так і в політиці продовольчої самозабезпеченості окремих країн.

Крім економічних і логістичних аспектів, важливою є також екологічна складова: згаданий конфлікт уповільнив реалізацію екологічного переходу в аграрному секторі Європейського Союзу, зокрема в частині впровадження стратегії Green Deal. Це свідчить про широкомасштабний вплив війни на стратегічні підходи до розвитку сільського господарства в умовах системних глобальних трансформацій.

У цьому контексті погоджуємось, що наслідки російсько-української війни, попри їхню значущість у контексті загострення глобальної продовольчої кризи, не вичерпують усього спектра детермінантів продовольчої безпеки. Одним із найвагоміших довгострокових чинників залишається зміна клімату, яка системно впливає на агровиробництво. Зокрема, за науковими оцінками, підвищення глобальної середньої

температури на кожен 1°C призводить до зниження врожайності основних сільськогосподарських культур на 3,1-7,4%, що має суттєві наслідки для продовольчої доступності у світі [5].

Крім того, до числа глобальних детермінант варто віднести демографічний чинник. Його вплив проявляється через низку взаємопов'язаних демографічних тенденцій. Передусім, зростання населення світу зумовлює підвищення попиту на продовольство. У 2023 році понад 710 млн людей страждали від голоду, а 2,33 млрд - від часткової нестачі харчів. За прогнозами, до 2050 року чисельність населення планети зросте до 9 млрд осіб, що вимагатиме суттєвого розширення виробництва продуктів харчування. Особливо швидко зростає населення країн, що розвиваються, насамперед у регіонах Африки на південь від Сахари, де воно може подвоїтися до середини століття, посилюючи тиск на екосистеми та ресурси.

Другою тенденцією є демографічне старіння, яке настає, коли понад 12% населення має вік понад 65 років. В Україні цей процес поглиблюється через низьку народжуваність (0,85 у 2023 р.), воєнні дії та масову міграцію. Співвідношення зайнятого населення до пенсіонерів знизлося з 1,40 у 2010 р. до 1,30 у 2023 р., що підвищує навантаження на пенсійну систему та соціальне забезпечення.

Третій аспект - міграційні процеси, особливо у сільських районах, які впливають на рівень продовольчої безпеки, зайнятості та обсяги виробництва. В умовах війни в Україні цей чинник став визначальним, оскільки мобілізація та переміщення населення призводять до дефіциту трудових ресурсів і зростання собівартості аграрної продукції.

Усі зазначені чинники ще й в умовах обмеженості придатних до обробітку земельних ресурсів формують зростаючий попит на продовольство, що, у свою чергу, посилює тиск на аграрні системи та впливає на динаміку світових цін на продукти харчування.

Заслужовує на увагу дослідження В. Кузьоми, який акцентує увагу на виразній регіональній нерівності у забезпеченні продовольчої безпеки, що безпосередньо корелює з рівнем економічного добробуту населення [10, с. 421]. Найбільш критичними залишаються показники у країнах Східної та Центральної Африки, а також Південної Азії, де частка населення, позбавлена доступу до безпечних та якісних харчових ресурсів, становить відповідно близько 82% та 72%. Натомість у розвинених країнах, зокрема в Північній Америці та Європі, понад 98% населення мають стабільний доступ до якісного продовольства.

Ці дані обґрунтовують висновок про те, що рівень доходів домогосподарств є визначальним чинником, який впливає на формування продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях. Саме економічна спроможність населення забезпечує можливість не лише задовольняти базові харчові потреби, а й формувати раціон, відповідний до стандартів якості, безпечності та збалансованості.

Актуальність даної економічної детермінанти підтверджується також багаторічною позитивною динамікою збільшення середньодобової калорійності раціонів у більшості регіонів світу, що спостерігається з другої половини XX століття [3]. Це свідчить про загальну тенденцію до покращення продовольчого забезпечення, проте вона нерівномірна й досі супроводжується глибокими структурними дисбалансами у доступі до харчових ресурсів.

Погоджуємось з думкою вчених [14], які зазначають, що продовольча безпека перебуває у тісному взаємозв'язку з екологічною безпекою, оскільки раціональне використання харчових ресурсів сприяє зменшенню обсягів відходів, зниженню рівня антропогенного навантаження на довкілля та забезпеченню сталого природокористування. Водночас дефіцит продовольства або його неефективний розподіл можуть виступати каталізаторами соціально-економічних потрясінь, зростання глобальної нестабільності та загострення політичних протиріч. Це свідчить про виняткову значущість продовольчої безпеки як невід'ємної складової системи глобальної безпеки. Відтак, продовольча безпека розглядається не лише як економічна категорія, але й як стратегічний індикатор, що безпосередньо впливає на суспільну стабільність, збереження екологічної рівноваги та формування геополітичної конфігурації сучасного світу.

Особливим є підхід Мудрака Р. та ін. [11], які трактують, що продовольча безпека нерозривно пов'язана з рівнем соціальної, політичної та екологічної безпеки та виступають взаємозалежними компонентами сталого розвитку. Соціальні чинники визначають здатність населення забезпечувати себе необхідними харчовими ресурсами, що прямо залежить від рівня доходів, соціальної інфраструктури та доступності продовольства вразливим групам. Політична безпека проявляється через стабільність державних інституцій, ефективність механізмів публічного управління, послідовність політики у сфері аграрного виробництва та регулювання зовнішньої торгівлі. Військові конфлікти, міжнародні санкції, внутрішньополітична нестабільність значно ускладнюють функціонування продовольчих систем, спричиняючи перебої в постачанні, підвищення цін та дефіцит продуктів харчування. Екологічна безпека, у свою чергу, визначає якість і сталість природних умов виробництва продовольства - стан ґрунтового покриву, наявність та якість водних ресурсів, динаміку кліматичних змін, а також ризики, пов'язані з екологічними катастрофами. Автори зазначають, що усі ці складові формують комплексне середовище, яке суттєво впливає на здатність національних і глобальних систем гарантувати продовольчу безпеку в довгостроковій перспективі. У цьому контексті важливо проаналізувати структурний взаємозв'язок між основними складовими глобальної безпеки (економічною, політичною, соціальною та екологічною) як основними детермінантами, що безпосередньо або опосередковано визначають рівень продовольчої безпеки на планетарному рівні.

На рисунку 2 зображено багатовекторну взаємодію між зазначеними складовими. Економічна безпека виступає основою стабільного функціонування аграрного сектору, забезпечуючи достатній рівень інвестицій, фінансову стійкість виробників та ефективне використання ресурсів. Її посилення сприяє формуванню сприятливого середовища для політичної стабільності, що, своєю чергою, створює передумови для ефективного державного управління, захисту прав власності та розвитку міжнародного співробітництва. Політична безпека, заснована на надійних інституціях і правових механізмах, формує підґрунтя для соціальної захищеності населення, доступу до основних життєвих благ, включаючи продовольство, зайнятість і медичне забезпечення.

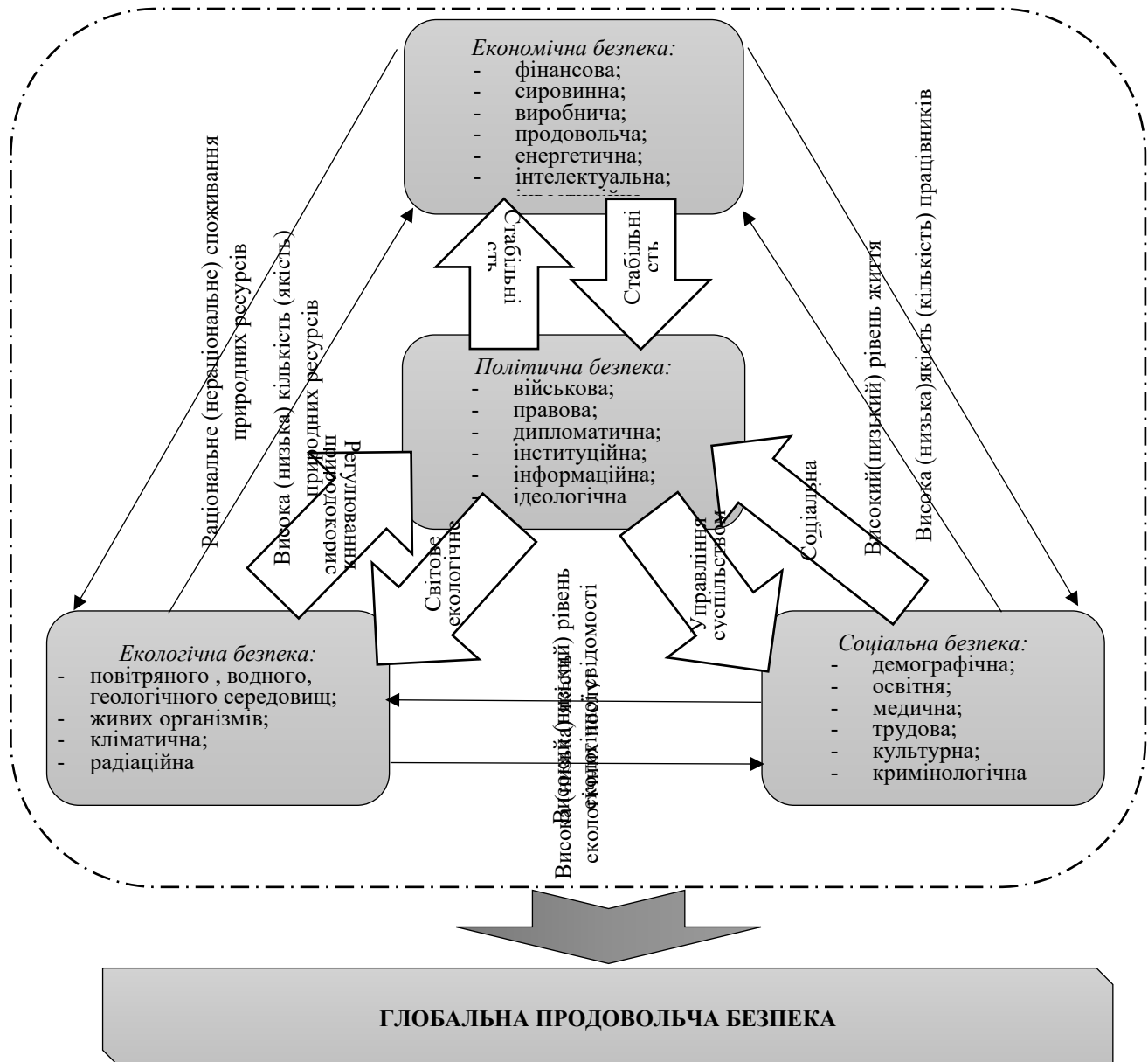

Рис. 2. Складові та глобальні детермінанти продовольчої безпеки

Джерело: побудовано на основі [4, 11, 13, 14]

Екологічна безпека, як система управління природними ресурсами, істотно впливає на економічний розвиток, стабільність аграрного виробництва, якість продуктів харчування та здоров'я населення. Недотримання принципів сталого природокористування може призводити до деградації ґрунтів, водного дефіциту та втрати біорізноманіття, що дестабілізує екосистеми і створює додаткові виклики для продовольчих систем. Таким чином, між зазначеними складовими існує тісний взаємозв'язок, який має ефект синергії, коли порушення в одній з підсистем призводить до дисбалансу в усій структурі глобальної безпеки. Це ще раз підкреслює необхідність інтегрованого підходу до формування ефективної політики у сфері продовольчої безпеки, яка враховує міждисциплінарні аспекти та складну природу сучасного глобального середовища.

Також науковці відмічають їх подвійний вплив: наприклад, державні дотації одночасно стимулюють виробництво і можуть породжувати зловживання, що потребує збалансованої політики. Відмітимо змістовність класифікації (природні, економічні, соціальні, політичні, екологічні), адже економічні та політичні чинники визначають конкурентоспроможність і розвиток аграрної сфери, соціальні - ролі людського капіталу, а екологічні набувають зростаючої ваги з огляду на світові тренди якості продукції.

Отже, інтегроване управління суб'єктивними чинниками в поєднанні з використанням об'єктивних ресурсів є науково обґрунтованим шляхом до забезпечення продовольчої безпеки України і сталого розвитку агросектора. Усі визначені глобальні детермінанти продовольчої безпеки мають важливе значення та перебувають у тісному взаємозв'язку, взаємно посилюючи або послаблюючи свій вплив. Автори наголошують, що у контексті сучасних глобальних викликів доцільно акцентувати увагу на найбільш критичних чинниках, що визначають стан продовольчої безпеки у XXI столітті, а саме - збройних конфліктах та кліматичних трансформаціях.

Ми погоджуємось з думкою, що збройні протистояння залишаються однією з головних причин голоду в сучасному світі, адже за даними міжнародних організацій, близько 70 % населення, що страждає від голоду, проживає в регіонах, де відбуваються активні бойові дії або триває політичне насильство. Також, останні призводять до масового переміщення населення, руйнування аграрної інфраструктури, втрати джерел доходу та дестабілізації економіки держав. Такі негативні явища найбільш масштабно проявляються у країнах з хронічною нестабільністю, зокрема в Палестині, Судані, Україні, Сирії, Ємені. Війна витісняє людей із сільськогосподарських територій, унеможливує їхній доступ до засобів існування, руйнує логістичні ланцюги, провокує дефіцит продуктів та стрімке зростання цін, що в підсумку веде до поглиблення продовольчих криз і втрати досягнень соціально-економічного розвитку.

Кліматична криза, своєю чергою, стала не менш значущим дестабілізуючим чинником у сфері глобального продовольства. Зростаюча частота й інтенсивність екстремальних погодних явищ (таких як посухи, повені, шторми та аномальна спека) завдають масштабної шкоди сільському господарству. Вони призводять до втрати врожаю, погіршення якості ґрунтів, знищення джерел питної води, а також руйнування інфраструктурних об'єктів, необхідних для виробництва, зберігання та розподілу продовольства. Наслідком цього стає зниження здатності сільського населення забезпечувати себе харчовими ресурсами, підвищення вразливості аграрних регіонів та посилення нерівності в доступі до їжі.

Таким чином, військові конфлікти та кліматичні зміни виступають системоутворювальними загрозами, що не лише знижують рівень продовольчої безпеки, але й значною мірою ускладнюють процеси її відновлення в уражених регіонах. Їхній кумулятивний ефект вимагає ґрунтовного підходу до запобігання ризикам, адаптації агропродовольчих систем і зміцнення стійкості продовольчих ланцюгів у глобальному масштабі.

Глобалізаційні детермінанти продовольчої безпеки тісно взаємопов'язані та утворюють складну, багаторівневу систему, у якій зміни одного з елементів впливають на інші, формуючи довгостроковий або короточасний вплив на продовольчу ситуацію (рис. 2). Наприклад, політична нестабільність або міжнародні торгові обмеження можуть викликати економічні збої, що поглиблюються кліматичними чи демографічними ризиками. Водночас, інституційні інновації й технологічні прориви здатні пом'якшити наслідки несприятливих чинників, забезпечуючи стійкість галузі та покращуючи адаптивність продовольчої системи до глобальних викликів.

Окрему увагу доцільно приділити глобальним мегатрендам, таким як: геополітична поляризація, розрив глобальних ланцюгів постачання, технологічна асиметрія, прискорена зміна клімату та зростання глобального населення, які не належать до класичних груп глобальних детермінантів продовольчої безпеки, однак виступають основними трансверсальними чинниками, що впливають на всі ці групи та визначають контекст їх функціонування і взаємодії.

Отож, геополітична поляризація, котра характеризується зростанням протистоянь між великими державами або блоками, призводить до посилення політичної нестабільності, встановлення торговельних бар'єрів, санкцій і ембарго, що безпосередньо впливає на доступність і стабільність продовольчих поставок на світовому рівні. Разом з тим посилює ризики перебоїв у постачанні і може спричиняти локальні або регіональні продовольчі кризи, поглиблюючи політичні та економічні чинники глобальної продовольчої безпеки.

У свою чергу, розрив глобальних ланцюгів постачання, який актуалізувався останніми роками внаслідок пандемії COVID-19, воєнних конфліктів та політичних криз, ускладнює логістику і збільшує час та вартість транспортування продовольчих ресурсів [7]. Це призводить до нестачі продуктів у певних регіонах, зростання цін, що підсилює економічні детермінанти, а також викликає додатковий тиск на інституційні механізми, що мають забезпечувати регулювання й адаптацію ринків.

Щодо технологічної асиметрії, яка означає нерівномірний розподіл інноваційних технологій та знань у сфері агротехнологій, біотехнологій, цифровізації та логістики між країнами і регіонами, то слід зазначити, що вона загострює розрив у продуктивності сільськогосподарського виробництва, підвищуючи нерівність у доступі до ефективних технологій, що впливає і на економічні, і на соціально-демографічні детермінанти

продовольчої безпеки. Як зазначають В. Байдала та А. Якимовська, такий феномен підкреслює необхідність узгоджених політик і міжнародної співпраці для подолання технологічного розриву [8].

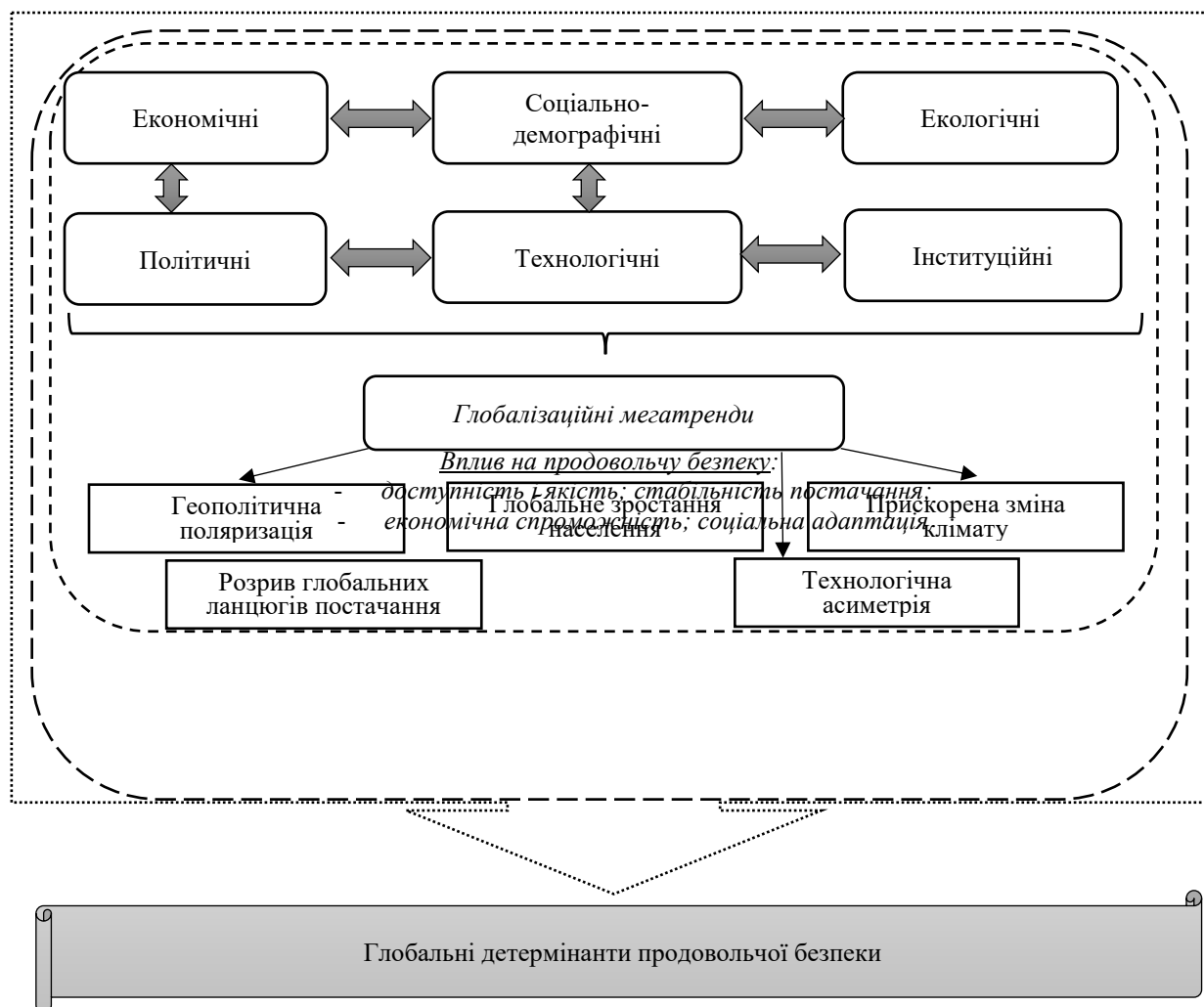

Рис. 5. Класифікація та взаємозв'язок глобальних детермінантів продовольчої безпеки

Джерело: сформовано автором

За умов сьогодення, відмітимо, що безпосередній негативний вплив на екологічні детермінанти має прискорена зміна клімату, включаючи частіші екстремальні погодні явища, такі як посухи, повені та температурні аномалії. Вона знижує врожайність, погіршує якість ґрунтів, створює проблеми з водними ресурсами і, відповідно, загрожує стійкості продовольчих систем у глобальному масштабі. Зміни клімату також посилюють соціальні ризики, сприяючи потенційній міграції та демографічним зрушенням.

Зростання населення ставить додатковий тиск на продовольчі системи, збільшуючи потребу в обсягах виробництва й поліпшенні розподілу продуктів харчування. Згідно досліджень Л. Сигиди та А. Бондаренко цей чинник актуалізує конкурентність за ресурси, посилює економічні детермінанти через зростаючий попит, а також потребує інноваційних технологічних рішень і вдосконалення управлінських інституцій для задоволення збільшених базових потреб населення [12].

На нашу думку, ці мегатренди формують зовнішній макроекономічний, політичний та екологічний фон, в якому функціонують класичні групи глобальних детермінантів продовольчої безпеки. Вони є мультидименсійними факторами, що впливають на доступність, стабільність, якість та стійкість продовольчих систем у світі, і мають бути враховані у всеохоплюючих підходах до аналізу та управління глобальною продовольчою безпекою.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Комплексний аналіз глобальних детермінантів продовольчої безпеки засвідчив, що сучасні загрози мають системний і взаємопов'язаний характер, охоплюючи економічні, екологічні, демографічні та геополітичні чинники. Визначальними серед них є воєнні конфлікти, кліматичні зміни, демографічний тиск,

міграційні процеси, а також нерівномірність економічного розвитку країн світу. Російсько-українська війна стала важливим каталізатором порушень у глобальних продовольчих ланцюгах, спричинивши дефіцит зернових культур, зростання цін і поглиблення соціально-економічної вразливості імпортозалежних держав.

Водночас, довгострокові детермінанти, зокрема кліматичні та демографічні зміни, посилюють структурні дисбаланси продовольчих систем, зумовлюючи потребу в інноваційних підходах до управління аграрним виробництвом, раціоналізації споживання та зниження екологічного навантаження. Забезпечення глобальної продовольчої безпеки потребує інтеграції зусиль міжнародної спільноти, розроблення механізмів адаптації до кризових факторів та посилення співпраці у сфері сталого розвитку.

Таким чином, продовольча безпека постає не лише як економічна категорія, а як стратегічний елемент глобальної стабільності, який визначає рівень соціального добробуту, екологічної збалансованості та геополітичної рівноваги у світі.

Література

1. Behnassi M., El Haiba M. Implications of the Russia–Ukraine war for global food security. *Nat Hum Behav.* 2022. №6. P. 754–755. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01391-x>
2. Ben Hassen T., El Bilali H. Impacts of the Russia-Ukraine war on global food security: towards more sustainable and resilient food systems? *Foods.* 2022. № 11. P. 2301. <https://doi.org/10.3390/foods11152301>.
3. Food Supply. URL:<https://ourworldindata.org/food-supply>
4. Kang H. A study on the relationship between international trade and food security: Evidence from less developed countries (LDCs). *Agric. Econ. Czech.* 2015;61(10):475–483. doi: 10.17221/246/2014- AGRICECON
5. Zhao C et al. Temperature increase reduces global yields of major crops in four independent estimates. *Proc. Natl. Acad. Sci.* 2017. №. 35. P. 9326–9331. doi:10.1073/pnas.1701762114.
6. Адамовський О., Миськів О. Сутність та детермінанти глобальної продовольчої безпеки. *Менеджмент та підприємництва в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку.* № 2 (12), 2024. С. 237-245.
7. Антощенкова, В., & Семперович, І. Основи глобального продовольчого забезпечення. *Економіка та суспільство.* 2024. (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-26>
8. Байдала В.В., Якимовська А.В. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобальних викликів. *Economics and business management.* Vol. 15, №1, 2024. С. 56-70. [https://doi.org/10.31548/economics15\(1\).2024.049](https://doi.org/10.31548/economics15(1).2024.049)
9. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: Монографія / М.О. Барановський. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. – 396 с.
10. Кузьома В.В. Оцінка сучасного стану глобальної продовольчої безпеки. *Економічний простір.* № 191. 2024. С. 417-423.
11. Мудрак, Р., Лагодієнко, В., Осіпова, А., Фротер, О., & Соколюк, К. (2024). Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(54), 452–470. <https://doi.org/10.55643/fcaptrp.1.54.2024.4194>
12. Сигида Л., Бондаренко А. Продовольча безпека у світі: поточний стан. *Галицький економічний вісник.* № 4 (71) 2021. С. 151-160.
13. Сташкевич І. О. (2024). Рівні продовольчої безпеки: визначення та фактори, які на них впливають. *Торгівля і ринок України*, 1(55). <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2024-55-1-34-46>
14. Шкурат М. Є., Варламова М. Л., Кузьменко Є. Г. Продовольча безпека як ключовий елемент глобальної безпеки у XXI столітті. *Актуальні проблеми економіки.* № 3 (285). 2025. С. 143-157. DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-285-143-157

References

1. Adamovskyi O., Myskyv O. (2024) Sutnist ta determinanty hlobalnoi prodovolchoi bezpeky [The essence and determinants of global food security]. *Menedzhment ta pidpriemnytstva v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku – Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Development Problems*, no. 2(12), pp. 237–245.
2. Baranovskyi M. O. (2009) *Naukovi zasady suspilno-heohrafichnoho vyvchennia sil'skykh depresyynykh terytorii Ukrainy* [Scientific principles of socio-geographical study of rural depressed areas of Ukraine]. Nizhyn: PP Lysenko M. M. (in Ukrainian)
3. Behnassi M., El Haiba M. (2022) Implications of the Russia–Ukraine war for global food security. *Nature Human Behaviour*, vol. 6, pp. 754–755. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01391-x>
4. Ben Hassen T., El Bilali H. (2022) Impacts of the Russia–Ukraine war on global food security: Towards more sustainable and resilient food systems? *Foods*, vol. 11, pp. 2301. <https://doi.org/10.3390/foods11152301>
5. Zhao C., et al. (2017) Temperature increase reduces global yields of major crops in four independent estimates. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 35, pp. 9326–9331. <https://doi.org/10.1073/pnas.1701762114>
6. Kuzoma V. V. (2024) Otsinka suchasnoho stanu hlobalnoi prodovolchoi bezpeky [Assessment of the current state of global food security]. *Ekonomicnyi prostir – Economic Space*, no. 191, pp. 417–423.
7. Our World in Data (n.d.) *Food supply*. Available at: <https://ourworldindata.org/food-supply> (accessed November 5, 2025).
8. Shkurat M. Ye., Varlamova M. L., Kuzmenko Ye. H. (2025) Prodovolcha bezpeka yak kluchovyi element hlobalnoi bezpeky u XXI stolitti [Food security as a key element of global security in the 21st century]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, no. 3(285), pp. 143–157. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-285-143-157>

9. Mudrak R., Lahodiienko V., Osipova A., Froter O., Sokoliuk K. (2024) Kontseptsia prodovolchoi bezpeky: teoriia i ukrainska praktyka [The concept of food security: Theory and Ukrainian practice]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 1(54), pp. 452–470. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4194>
10. Stashkevych I. O. (2024) Rivni prodovolchoi bezpeky: vyznachennia ta faktory, yaki na nykh vplyvaiut [Levels of food security: Definition and influencing factors]. *Torhivlia i rynek Ukrainy – Trade and Market of Ukraine*, no. 1(55). <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2024-55-1-34-46>
11. Kang H. (2015) A study on the relationship between international trade and food security: Evidence from less developed countries (LDCs). *Agricultural Economics – Czech*, vol. 61(10), pp. 475–483. <https://doi.org/10.17221/246/2014-AGRICECON>
12. Antoshchenkova V., Semperovych I. (2024) Osnovy hlobalnoho prodovolchoho zabezpechennia [Fundamentals of global food provision]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-26>
13. Baidala V. V., Yakymovska A. V. (2024) Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v umovakh hlobalnykh vyklykiv [Ensuring food security under global challenges]. *Economics and Business Management*, vol. 15(1), pp. 56–70. [https://doi.org/10.31548/economics15\(1\).2024.049](https://doi.org/10.31548/economics15(1).2024.049)
14. Syhyda L., Bondarenko A. (2021) Prodovolcha bezpeka u sviti: potochnyi stan [Food security in the world: Current state]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, no. 4(71), pp. 151–160.